

ARTUKLULAR ZAMANINDA DÜNEYSİR (KIZILTEPE)'DE ARAP EDEBİYATI ÇEVRESİ

Ahmet ASLAN*

Giriş: Artuklular Zamanında Düneysir'de Siyasi ve Kültürel Çevre

Düneysir (Koçhisar-Kızıltepe) şehri, tarihin ilk devirlerinden itibaren eski Sami kavim ve kültürlerinin önemli coğrafi muhitlerinden birisi olan ve yerli Süryani literatüründe **Beit Nahreyn**,¹ batı literatüründe **Mezopotamya**, İslam literatüründe ise **el-Cezire** ² adıyla bilinen bölgenin Diyar-ı Rabie kısmının önemli bir merkezi idi. İslami fetihten önce bölgenin Süryanileri, el-Cezire bölgesinin Diyar-ı Rabie kısmına yani Tur Abdin'den Sincar dağlarına, Ceziretu İbn Ömer (Cizre)'den Nusaybin'e kadar uzanan kısmına **Beit Arbaya** (Arapların yurdu) diyorlardı.³ İslami fetihten önce el-Cezire bölgesi, Arami, Süryani, Keldani ve Sabii gibi Sami edebiyatların doğduğu ve geliştiği önemli havzalardan birisiydi. Miladi I. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlığın bu bölgede yayılmaya başlamasıyla beraber Doğu Hıristiyan edebiyatının ilk güzel örnekleri de bu bölgede ortaya çıkmaya başlamıştı.⁴ İslami fetihten önce başlayan ve İslami fetihten sonra yoğunlaşan Arap kabilelerin bu bölgeye göç etmesiyle beraber Arap kültür ve edebiyatı muhiti de oluşmaya başlamıştı.⁵ el-Cezire bölgesinde Arap edebiyat muhitinin asıl yerleşip kökleşmesi Emeviler döneminde olmuştur. Emeviler döneminden itibaren Arapça bölgenin yazı ve edebiyat dili haline geldi. Bu dönemde özellikle el-Cezire bölgesine yerleşen Arap kabileleri arasındaki siyasi kavgalar ve Emevi saraylarında yer kapma amacıyla kızışan siyasi rekabet bu bölgede Arap şiir sanatının yeniden parlamasına sebep olmuştu. Dolayısıyla Emevi döneminde Arap

* Yrd. Doç. Dr. Hr.Ü. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi. ahaslan@harran.edu.tr.

¹ Bar Hebraeus, **Ebu'l-Farac, Ebu'l-Farac Tarihi**, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1987, I, 74; Mari b. Süleyman, **Kitabu'l-Muceddel**, Roma 1899, 3.

² Yakutu'l-Hamevi, **Mu'cemu'l-Buldan**, Beyrut, II, 134-136; el-Bekri Ebu Ubeyd, **Kitabu'l-Memalik ve'l-Mesalik**, Tunus 1992, I, 487; el-Elusi, Mahmud, **Büluğu'l-Ereb Fi Ma'rifeti Ahvali'l-Arab**, Tas. Muhammed Behçet el-Eseri, Beyrut H.1314, I, 217-222.

³ E, Honigman, "Nasibin", İ. A., İstanbul 1993, IX, 99-101; Ramazan Şeşen, "Cezire", D.İ. A., Ankara 2003; III, 509.

⁴ Geniş bilgi için Bkz. E.R., Hayes, **Urfa Akademisi**, Çev. Yaşar Gönenc, İstanbul 2002; Erol Sever, **Asur Tarihi**, İstanbul 1996. Faruk İsmail, **el-Luğatu'l-Aramiyye el-Kadime**, Halep 2001.

⁵ Geniş bilgi için Bkz. el-Elusi, Mahmud, **Büluğu'l-Ereb Fi Ma'rifeti Ahvali'l-Arab**, I, 217-222 ; Yakutu'l-Hamevi, **Mu'cemu'l-Buldan**, Beyrut, II, 134-136.

şiiri en çok bu bölgede canlılığını sürdürdü ve dönemin en ünlü şairleri bu bölgede ortaya çıkmıştı.¹ Abbasiler döneminde daha da gelişen Arap kültür ve edebiyat çevresi, Hicri IV. yüzyılda bölgede kurulan Hamdaniler devleti zamanında zirve noktasına ulaşmıştı.

el-Cezire bölgesi, Miladi XI. yüzyılda başlayan Selçuklu fetihleriyle beraber Türk hakimiyetine girmeye başladı. Mardin ve çevresi H.497/M. 1103 tarihinden itibaren bölgedeki Türkmen ailelerinin en büyüklerinden biri olan Artukluların eline geçti. Hısın Keyfa hakimi Artuklu İlgazi yeğeni İbrahim'in elinde bulunan Mardin'i de alarak Mardin Artuklu devletini kurdu.² Yaklaşık üç asır devam eden Artuklu devleti hakimiyeti döneminde Mardin, Düneysir (Koçhisar-Kızıltepe) ve Nusaybin şehirleri hem iktisadi hem de kültürel yönden büyük bir canlılık yaşadı. Artuklu hükümdarları çevredeki yöneticilere nazaran vergileri düşük tutarak ticari hayatın gelişmesini desteklediler. Bunun neticesinde Artuklu hakimiyetindeki şehirler hem iktisadi hem de kültürel yönden gelişme devresine girmişti. Bu sebepten dolayı el-Cezire bölgesindeki insanlar, Artuklu hakimiyetindeki şehirlere akın etmeye başladı.³ Bu durum şehirlerdeki kültürel hayatın gelişmesini de hızlandırdı. Irak, Suriye ve Anadolu ticaret güzergahları arasında bulunan Düneysir şehri, bir uluslar arası pazar haline gelmişti. Düneysir'in ticari ve iktisadi yönden gelişmesi kültürel ve eğitim hayatına da yansdı. Artuklular zamanında bölgenin önemli bir kültür şehri haline gelen Düneysir'de dini ve edebi eğitim veren bir çok medrese ribat, hangah ve cami kuruldu. Bunlar arasında el-Camiu'l-Cedid en-Nasiri, el-Camiu'l-Atik, el-Camiu'l-Ğarbi, el-Camiu'l-Ğarbi en-Nasiri, Han es-Sebil eş-Şihabi, er-Ribat et-Taci, el-Mescid er-Raisi, Mescid Ğazi, Mescid Nasır, el-Mescidu'n-Nizami, Medresatu Harzem, el-Medrasetu's-Şihabiyye, el-Medrestu'l-Kutbiyye'yi sayabiliriz. Düneysir'deki bu kültürel muhitin oluşması neticesinde Düneysir'de yetişen alim, fakih ve edebiyatçının yanında Mısır'dan, Şam'dan ve Bağdat'tan hatta Mağrip'ten bir çok ünlü din alimi buraya gelip eğitim faaliyetlerinde görev aldı.⁴ Artuklu sultanları edebi hayatın gelişmesine de büyük ehemmiyet vererek şair ve edebiyatçıları himaye ettiler. Artuklular döneminde Mardin, Düneysir ve Nusaybin şehirleri şair ve edebiyatçıların merkezleri haline gelmişti. Hadisçi ve edebiyatçı şair Ebu Nasr Abdurrahim b. en-Nefis el-Hadisi, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Mesut el-Ansari el-Mağribi el-Kurtibi, Kadı Ebu'l-Feth

¹ Emeviler döneminde el-Cezire bölgesindeki şiir hayatı için Bkz. Muhammed Mustafa Haddara, *eş-Şiir Fi Sadri'l-İslam ve'l-Asri'l-Emevi*, Beyrut 1995, 205-257 ; Ömer Rıza Kehhale, *el-Edebu'l-Arabi Fi'l-Cehiliyye v'el-İslam*, Dımaşk 1972, 99-105.

² Bu konu için Bkz. Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi 1*, Ankara 1990, 164-170; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1973, 123-231; Mehmet Taşdemir, "Mardin" *D.İ.A.*, Ankara 2003, XXVIII, 43-48.

³ Artuklu şehirlerindeki iktisadi ve kültürel hayat için Bkz. Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, 212-218.

⁴ Ömer b. İlahmı, *Tarihu Düneysir*, Tah. İbrahim Salih, Dımaşk 1992, 229.

Nasrullah eş-Şami, Ebu'l-Hasan Ali b. Anter b. Sabit el-Halevi, Mekki b. Rayyan b. Şebbe el-Maksini, Ebu'l-Ma'ali Yahya b. Musa el-Hibbani es-Sincari, Ebu Bekr Muhammed b. Dirbas el-Amidi, Ebu el-Baha Sabit b. Ahmed el-Harrani ve Ebu'l-Barakat Şa'ban b. Menkelan el-Fariki gibi dilci ve şairler Düneysi'e gelip buradaki medreselerde dil ve edebiyat dersleri vermişlerdir.¹ Artuklu Türk hakimiyeti döneminde Mardin ve çevresinde Türk kültür muhiti oluşmaya başlamış olmasına rağmen Arapça hem resmi dil hem de edebiyat ve kültür dili olmaya devam etti. Bundan dolayı Artuklu şair ve edebiyatçılar şiirlerini ve eserlerini Arap diliyle yazmaya devam ettiler.

Artuklular Zamanında Düneysirli Bazı Şair ve Edebiyatçılar:

A. Çoban ed-Düneysiri: Çoban ed-Düneysiri adıyla bilinen Çoban b. Mesut b. Sadullah ed-Düneysiri, Düneysir'de doğdu. Adından da anlaşıldığı gibi Türk asıllı bir şairdi. Çoban b. Mesut Emini'd-Din ve el-Kavvas(okçu) lakaplarıyla da tanınıyordu. Eğitim hayatı yaşamayan Çoban, küçük yaştan itibaren ok ciltleme sanatını icra etmeye başladı. Tatviz² sanatında çok iyi bir usta haline geldikten sonra Şam'a giderek orada bu sanatını icra etmeye devam etti. Bu maharetinden dolayı kadı İmadu'Din İbnu's-Şirazi'den icazet aldı. Bu sanatı ile o kadar meşhur oldu ki o işini yaparken, Şam halkı etrafında toplanıp onu seyrederdi. Çoban çok zeki ve maharetli bir insandı. Döneminin büyük şairlerinden biri olan Çoban, H.680/M.1281 yılında Şam'da vefat etti.³ Çoban şiirlerinde aşk, şarap ve doğa tasvirleri konularını işlemiştir. Özellikle doğa tasviri ve hamriyyat (şaraba dair) alanındaki şiirlerinde çok başarılı olmuştur. Aşağıdaki mukattası bunun en güzel örneğidir.

إذا افتر جنح الليل عن مبسم الفجر
و لاح به ثغر من الأنجم الزهر

Gecenin perdesi gülümseyen şafak vaktinin üzerinden kalktığında

Ve bir güzelin yıldız gibi parlayan dişleri ortaya çıktığı zaman

و فاحت له من عابق الروض نكهة
رشفنا به برد الرضاب من الخمر

Şafak vaktinde bahçelerin güzel kokusu yayılmaya başladığı zaman

Biz bu zamanda soğuk şaraptan yudum almaya başlarız

و عهدي بوجه الأرض مبتسما فلم

¹ Geniş bilgi için Bkz. Ömer b. İlalımış, Tarihu Düneysir, 99-195.

² Tatviz sanatı: Ok aletini tuz ağacının yapraklarıyla ciltleme sanatıdır. Çok ince olan bu yaprakların oka yapıştırılması okun kayganlığı sağlıyordu. Bkz. el-Feyruzabadi, el-Kamusu'l-Muhit, Beyrut 1987, 684.

³ İbn Şakir el-Kutbi, Fevatu'l-Vefayat, Tah. İhsan Abbas, Beyrut 1974, I, 303-304; es-Safedi, el-Vafi Bi'l-Vefayat, Beyrut 1991, XI, 216; Hayru'd-Din ez-Zirikli, el-A'lam, Beyrut 1995, II, 142.

تغرغر فيها الدمع من مقل الغدر

Bu saatlerde yeryüzü gülümsemeler saçmaya başlar

Bu esnalarda hiçbir gözden gözyaşı akmayacağına inanırım

إذا أرجف الماء النسيم لوقته

كساه شعاع الشمس درعا من التبر

Sabah esen yeller, suyun üstünü yeni titretmeye başladığı zaman

Güneşin ışıkları suya altından bir zırh giydirir

و بحر الرياض الخضر بالزهر مزيد

كأنا به في فلك مجلسنا نسري

Bahçelerin yeşil denizi içinde çiçekler kaymak köpüğü gibi iken

Bizler sanki bu bahçe denizinin içinde yüzüyor gibiyiz

ومن شهب الكاسات بالنجم نهدي

إذا تاه ساري العقل في لجة السكر

Akılsız kişi, neşvenin sarhoşluğundan yolunu kaybederken

Biz, şarap kaselerinin parlayan yıldızlarıyla yolumuzu buluruz

نصون الحميا في القناني و إنما

نصون القناني بالحميا و لا ندري

Biz şarapları kaselerin içinde korurken

Aslında bilmeden kaseleri şarapla koruruz

و لما حكى الراووق في العين شكله

و قد علق العنقود في سالف الدهر

Şarap tulumunun ağzı ağlayan gözlere benzerken

Geçmişteki üzüm salkımına gönlünü kaptırmıştı

تذكر عهدا بالكروم فكله

عيون علي أيام عهد الصبا تجري

Üzüm bağlarında geçen gençlik yıllarını hatırladı

Bu geçen günlerin hepsi gençlik çağının hatıralarıydı

عجبت له و الراح تبكي به فلم

غدت بحباب الكاس باسمه الثغر

Şarap onun içinde ağlıyor halde iken

Kaselerdeki gülümsemelerine şaşıp kaldım

إذا ما أتاني كأسها غير مترع
تحققت عين الشمس في هالة البدر

Şarabın kasesi dolu bir halde önümüze geldiği zaman

Güneşin ışınları bir dolunay gibi bardağın üzerinde oluştu

بناولنيها مخطف الخصر أغيد
فله ذاك الأغيد المخطف الخصر

İnce belli biri, ince bilekleriyle bize kaseyi sundu

İnce beliyle ince bilekleriyle ne güzel birisiydi

بنادمنا نظما و نثرا و لفظه
و مبسمه يغني عن النظم و النثر

Kafiye ve nesirli sözleriyle bizimle sohbet ederken

Gülümsemesi şiirlere ve güzel nesirlere bedel idi

فلم يسقني كأس المدامة دون أن
سقاني بعينيها كؤوسا من السحر

Sadece şarap kasesini sunmakla yetinmedi

Gözlerindeki o sihirli bakışlarını da sunmuş oluyordu

و قال و فرط السكر يثني لسانه
إلى غير ما يرضى التقى و هو لا يدري

Sarhoşluk sözlerine bir tatlılık veriyordu

Farkında olmadan tukanın kabul etmediği sözler söylüyordu

ريدوا من رضابي ما يعيىض عن الطلا
إذا كان وجهي فيه يغني عن الزهر

Yüzüm o güzel çiçeklere bedel oluyorsa

Şaraba bedel olacak ağız suyumu isteyin. Diyordu

و من كان لا تحوي ذراعاه منزري
فدون الذي تحوي أنامله خصري

Kollarıyla eteklerimi kucaklayamayan var ise

Parmak uçlarıyla bileklerime sarılsın. Diyordu

Aşağıdaki mukattaları ise hikmet, medih ve gazel şiirlerine birer örnektir.

إذا كبرت نفس الفتى قل عقله
و أمسى و أضحى ساخطا متعتبا

Delikanlı kişi kibirli olduysa aklı küçülür

Böyle bir delikanlı başkalarını kınamakla hayatını geçirir

و إن جاء يستقضي من الناس حاجة
يرى أنها حق عليهم مرتبا

İhtiyacı olan bir şeyi insanlardan istemeye gelirken

İsteddiği şeyi kendisine vermeye mecburlarmış gibi zanneder

و إن طالبوه الناس يوما بحقهم
لوا وجهه غيظا عليهم و قطبا

İnsanlar ondan hakları olan bir şeyi istediklerinde ise

kızarak onlardan yüz çevirir ve surat asar

يرى أن كل الناس قد خلقوا له
عبيدا و في كل القلوب محببا

Bütün insanların kendisi için köle olarak yaratıldığını

Ve herkes tarafından sevildiğini zanneder

فلا يرتضي إن لم يكن تحت أمره
من الكون يجري ما أراد و ما أبى

Bütün istekleri hemen yerine getirilmeden

İsteddiği her şey elinin altında olmadan razı olmaz

حمان الترك و انتهكوا حمانا
و لن يفى التواصل بالصدود

Türkler bizi korudu ve düşmanlarımızı ezdi

Yüz çevirmekle vuslat hasıl olmaz ki

حمونا بالصوارم و العوالي
و جاروا باللواظ و القود

Türkler keskin kılıçları ve mızrakları ile bizleri korudu

Akıllarıyla ve kamçularıyla bizleri himaye ettiler

عذول لا يمل ولا يميل
و وجد لا يقل و لا يقبل

Nazlarından vazgeçmemekte ve usanmamakta
Bendeki aşk ateşi ise ne azalmakta nede sönmekte

و محبوب يلذ له عذابي
و إن لم أرضيه فأنا الملول

Benim acı çekmemden hoşlanan bir sevgilidir o
Buna rağmen onu razı etmediysem kabahat bendedir

فجسمي مثل موقته ضعيف
و ليلي مثل موعده طويل

Benim vücudum onun güvenirliliği gibi zayıftır
Gecelerim onun vaatleri gibi uzundur

يميل علي كل الميل ظلما
و بعض البعض ودي لا يميل

Bana yaptığı zulümlerinde aşırıya gitmektedir
Buna rağmen ona olan sevgimden vazgeçemiyorum

أراق دمي بناظره و ألوى
ألا يرضي و قد رضي القليل

Bakışlarıyla benim kanlarımı akıtmaktadır
Ben buna razı olmama rağmen O razı değil midir?

B. Hamdu b. Humeyyid b. Mahmud ed-Düneysiri: Ebu Muhammed Hamdu b. Humeyyid, Düneysir'de doğdu. Hamdu, ilk eğitimini Düneysir'deki medrese hocalarından aldıktan sonra genç yaşta Bağdat'a gidip Nizamiye medresesinde Yahya b. er-Rabi el-Vasiti'den ve el-Emin et-Tebrizi'den fıkıh, Ebu'l-Farac İbn Küleyb el-Harrani ve İbnu'l-Cevzi'den ise hadis dersleri aldı. Böyle büyük alimlerden ders alarak fıkıh alanında uzman oldu. Fıkıh ilminin yanında Arapça nahiv ve edebiyatı alanında da uzman olan Humeyyid aynı zamanda şair bir kişiydi. Hamdu b. Humeyyid, H.632/M.1234 yılında Meyyafarikin'de vefat etti. Şiirlerinde daha çok tasavvuf konularını işlemekle beraber hikem ve aşk konularına da yer vermiştir.¹ Aşağıdaki mukattaları onun şiirlerine örnektir.

ناديته و القلب فيه من الأسى
نار تحرقه و سقم دائم

¹ es-Safedi, XIII, 156-157; İlahişi, 134; es-Suyuti, Celalu'd-Din, **Buğyetu'l-Vuat**, Tah. Muhammed Ebu'l-Fazl, Şam 1964, I, 239.

Kalbimde onu yakan acılar ve müzmin illetler varken

O sevgilime seslendim

جد بالوصال و لا تكن متعديا
فأجابني إني لفعل لازم

Vuslatını bana bağışla ve fazla acımasız olma dedim

O ise "Ben gerekeni yaptım" diye cevap verdi

لي بالحمى سكن ما دار في خلدي
إلا تسليت عن أهلي و جيرانني

Ailemin ve komşularımın yokluğunu bana hissettirmeyen

Bu kâinatta bir sığınağım vardır

ناء قريب أناديه فيسمعني
من بعده فبروحني النائي الداني

Uzak olmasına karşın her zaman bana yakındır

Onu her çağırdığımda uzakta olmasına rağmen beni duyar

أبيت في جنح ليل و هو يرقبني
و أعتدي في نهاري و هو يرعاني

Gecenin son anlarında bile beni gözetliyor

Gündüz erkenden yola çıkarken de beni koruyor

شربت من حبه كأسا فأسكرني
و كنت من ظمأي ميتا فأحياني

Onun aşkından bir bardak içince beni sarhoş etti

Susuzluğumdan ölüyor halde iken bana yeniden can verdi

يا عاذلي لا تلمني في هواه فقد
أنساني الوجد فيه كل إنسان

Ey kınayan kişi O'na olan aşkımdan dolayı beni kınama

O'na olan tutkunluğum bana her şeyi unutturdu

أشتاقه و هو في سري و في عطني
و أسأل الشرب عنه و هو ندماني

O benim içimde olmasına rağmen ben onu özlemekteyim

Dostlarımdan onu sorarken bile O en yakınımdaydı

يا راحة القلب خابت راحة علقت

بغير جودك يا روعي وريحاني

Sen kalbimin huzur kaynağısın. Senin kereminden başka sükûnet
arayan kalp huzur bulmaz. Sen benim sevincimsin ve neşe kaynağımsın

أنت الكريم الذي عمت فواضله

جودا و روى نداء كل ظمآن

Faziletleri herkesi kaplayan Kerem sahibi sensin

Senin rahmet yağmurların bütün susuz kalmışların susuzluğunu giderdi

يا منتها أملی جد لي بمغفرة

فأنت أهل لمعروف و إحسان

Ey emellerimin son çaresi, benim günahlarımı affet

Çünkü sen iyilik ve mağfiretlerin asıl sahibisin

عبيدك الخائف الراجي أتاك فلا

تردده يا رب و اغفر زلة الجاني

Senin korkmuş fakat ümitvar olan bu kulun senin huzuruna geldi

Allah'ım beni geri çevirme ve günahlarımı affet

أشكو إليك ذنوبيا أو هنت جلدي

تترى إذا أثقلتني خف ميزاني

Dayanma gücümü zorlayan günahlarımı sana şikâyet ediyorum

Günahlarım çok ağır geldiyse sen günahlarımı hafiflet

ظلمت نفسي و ظلمي ليس يغفره

سواك يا موضع الشكوى لأحزاني

Ben kendi nefsimi zulmettim. Bu zulmümü ancak sen affedersin

Çünkü sen benim sıkıntılarımı giderecek en son sığınağımsın

C. Abdürrahman b. Salih b. Ammar es-Sa'lebi ed-Düneysiri: Ebu Muhammed Abdurrahman b. Salih, Düneysir'de doğdu. İlk eğitimini başta Ebu Bekr Muhammed b. Dirbas el-Amidi olmak üzere Düneysir medreselerindeki hocalardan aldı. Genç yaşta Şam ve Mısır'a seyahatler yaparak oradaki alimlerin sohbetlerine katıldı. Uzun bir eğitim devresinden sonra memleketine döndü ve

Düneysir şehrinin muhtesibi¹ oldu. Abdurrahman, Düneysir şehrinin en meşhur nahivcisi idi. Arap dili ve Aruz ilmi konusundaki uzmanlığı ile meşhur olmuştu. Düneysir'deki el-Nasiri Camisi vakfının mütevelliliğini de yapıyordu. Eyyubi Sultanı el-Eşref hakkında söylemiş olduğu bir kasideden dolayı Mardin Artuklu sultanı Mansur tarafından hapse atıldı ve hapiste iken H.627/M.1229 yılında vefat etti. İyi bir dilci ve şair olan Abdurrahman aynı zamanda dini ilimlerde de uzman birisi idi. Şiirlerinde aşk ve hikem konularını işlemiştir.²

تزاید فی هو قلبی جنونی
و اورث مهجتي سقما شجوني

Kalbimdeki aşkın büyüklüğü beni derbeder etti

Üzüntülerim gönlümde devamlı bir illet yarattı

و صرت أغار من نظر البرايا
عليه و من خيالات الظنون

İnsanların ona bakmalarını kıskanmaya başladım

Ve şüphelerimin hayaletlerinden onu kıskanmaya başladım

و أحرص أن يكون له وفاء
من الأبصار قلبي أو جنوني

Bakışlarıyla bana vefa göstermesi için

çaba sarf ediyordum

و يذب لي عذابي في هواه
و هذا نص معتقدي و ديني

Onun aşkından dolayı acı çekmem hoşuma gitmeye başladı

Bu benim imanım ve dinim olmuştur.

فقل للأمين عليه جهلا
دعوني لا تلوموني دعوني

Bilmeden beni kınayanlara deki:

Bırakın beni kınamaktan vazgeçin

¹ Muhtesib, Çarşı ve pazardaki alışverişin kontrolünü ve asayişini sağlayan kişidir. Bkz. R, Levy, "Muhtesib", İ.A. İstanbul 1993, VIII, 532-533. Osmanlı dönemi için Bkz. Ziya Kazıcı, **Osmanlılarda İhtisap Müessesesi**, İstanbul 1987.

² el-Kutbi, XVIII, 153; es-Safedi, XVIII, 153; İbnu'l-İmad el-Hanbeli, **Şezaratu'z-Zehab**, Mısır 1979 V, 125; İbnu'ş-Şa'ar, **Ukudu'l-Cuman Fi Feraid Şuara Heze ez-Zemen**, Tah.Fuat Sezgin, Frankfurt 1990, III, 354; İbnu'l-Futi, **Telhis Mecmeu'L-Adab, Fi Mu'cemi'l-Elkab**, Tah. Muhammed Abdülkuddus, Lahor 1940, I, 194; es-Suyuti Celalü'd-Din, II, 80; İlalmış, 157-159.

دع الملامة فيه أيها اللاحي
فما أطيع عليه قول نصاحي

Ey beni kınayan kişi kınamalarından vazgeç
Kınamalardan dolayı ben ondan vazgeçecek değilim

شدوا علي فسدوا باب مصلحتي
و ظنهم أنهم جاؤوا بإصلاحي

Benim üzerime çok gelmekle bana kötülük yaptılar
Bana iyilik yaptıklarını zannediyorlardı

و هزة السكر لا يحظى بلذتها
إلا خليع تحتاشي حشمة الصاحي

Aşk sarhoşluğunun lezzetini
ancak aklını bir kenara atıp delice hareket edenler alır

أ سحر جفون أم صناعة بابل
و غمز لحاظ أم رماية نابل

Bu gözlerin bir sihir midir yoksa Babilli bir büyümüdür
Bakan gözlerin okları mıdır yoksa bir okçunun fırlayan okları mıdır?

و بدر دجي يمشي بأرجاء لعلع
و أكناف سلع بين تيك الحمائل

O Lala kenarında ve Selen eteklerindeki
hurma ağaçlarının arasında dolaşan dolunay gibidir

أم الرشا الأحرى على القلب طرفه
غراما له فيه لهيب المشاعل

Kara gözlü ceylan yavrusu onun bakışları
Benim gönlümde ateşler yaktı

أجل هو ذاك الأحر المقلته الذي
سرى حبه حتى أصاب مقاتلي

Evet, o kara gözlü ve sevgisi benim iç organlarıma kadar
İşleyen ve gönlümü yaralayan o idi

غرير علي حذقي و علمي غرني
و أولجني بحرا بغير سواحل

Benim ona olan tutkunluğumu bildiğinde

Beni kıyıları olmayan bir denizin içine attı

معاطفه و المقلتان وجيده
و غرته و الحاجبان بلابلي

Endamı, gözleri, kaşları, güzelliği

Ve alnının parlaklığı benim sihirbazım oldu

تقوم له في صيد قلبي متى غدا
طليقا من البلوى مقام حبانل

Bu vasıflarıyla yürüdüğü zaman

Bu vasıfları kalbimin avcıları oluyordu

إذا ما تثنى فالقضيب على النقا
و بدر الدجى السيار من فوق ذابل

Yürümeye başladığı zaman sallanan ince dala benziyordu

Gökyüzünde ince bulutlar üstünde akan dolunay gibiydi

يرنحه تيه الصبا و شراسة
الجمال فلا يصغي إلى قول عاذل

Aşırı güzelliği ve gençliği onu şımartıyor

Yadırgayanın sözüne hiç aldırmiyordu

أرق من الماء القراح يؤوده
الرداء و يدميه أرق الغلائل

Teni saf sulardan daha arındır

En yumuşak parangalar bile onun ellerini kanatır

تجمع فيه كل معنى لطافة
و حكمة آداب و حسن شمائل

Zarafetin bütün manaları onda toplanmıştır

Edebi sözlerin bütün hikmeti ondadır

D. Ömer b. İbrahim b. Ali b. Ruham ed-Duneytiri: Ömer b. İbrahim, Huzistan asıllı bir ailenin çocuğu olarak Düneysir’de doğdu. Ömer b. İbrahim çocuk yaşta iken Düneysir’deki medrese hocalarından dersler aldı. Genç yaşta Mardin’de Nizamuddin el-Bakş b. Abdullah el-Kutbi nezdinde katiplik yapmaya başladı. Daha sonra Sincar şehrine giderek Sincar’ın idareci ailesi Yakub el-Hat’ın

çocuklarını eğitmeye başladı. İyi bir şair ve katip olan Ömer b. İbrahim'in gazel, medih, hica ve konularını ele alan bir şiir divanı vardır. Ömer b. İbrahim H.606/M.1209 yılında vefat etti.¹ Aşağıdaki mukattasında Amid (Diyarbakır) şehrinin sultanı Kutbeddin Sökmen b. Muhammed'in H.597/M.1200 yılında bir kaleden düşüp vefat etmesi üzerine ona yazdığı bir mersiyesidir.

زلزل الطود و خر المنار
و دهى البدر السرى و السرار

Dağlar sallandı ve parlayan yıldız kaydı
Gecenin dolunayı ve yıldızları bir felakete uğradı

و قضى رب المنى و المنايا
و انقضى المجد و مات الفخار

Ümit ve ölümlerin sahibi olan Allah'ın takdiri hasıl oldu
Şerefim timsali ve övünç kaynağı öldü

هكذا تهوى النجوم الدراري
من علاها و تغيب البحار

Yükseklerdeki yıldızlar ancak böyle kayar
Denizler ancak böyle kurur

يا لها داهية مصمئل
خطبها لم يغن منه الحذار

Darbeleri çok müthiş olan bir felaket idi
Bu felaketten kaçmanın imkânı yoktur

أظلمت أيامها و الليالي
و بكت أنوارها و القطار

Onun ölümüyle dünyanın gündüzleri ve geceleri birden karardı
Bu musibete yıldızlar bile ağladı

إن سكران ربيب المعالي
عقرته الخندريس العقار

Sökmen yüceliklerin sahibi birisiydi
Kötülüklerin anası içki, onun ayağına dolandı

¹ es-Safedi, XXII, 453; İbnü's-Şa'ar, V, 284-286; İlalmuş, 165-172.

Zaferleri inkitaya uğradığı günden bu yana
Onun memleketi ayaklar altında ezildi

أصبح الملك مدانا مهانا
ما له مذ بان عنه انتصار

Saltanatın sarayları ondan yoksun oldu
Şan ve şöhret makamları ondan yoksundu

و قصور الملك منه خلاء
و ربوع المجد منه فقار

Amid, hayatın borç bir elbise olduğunu
onu kaybetmekle anladı

وعلمت أمد من قبل هذا
فقدته و العمر ثوب معار

Bundan dolayı Amid hüznün ve yas elbiselerini giydi
Düşünen bir insan için bu durum ibret vericidir

و لهذا ألبست ثوب حزن
فيه للرائي وقار وقار

O Amid'in parlayan güneşi idi
O gecelerin aydınlık yüzü idi

إن في لئلائها شمس دجى
بان منه في دجاها نهار

Saraylar onu yokluğuna üzülmüş bir halde ağlamakta
Bu durumda her insan için bir ibret vardır

قد بكته الدار و القصر باد
حزنا للمرء فيه اعتبار

O bu dünyanın insanı iken bu dünyadan göçüp gitti
Bütün insanlar bu dünyadan göçecektir

كان للدنيا و قد بان عنها
و بنو الدنيا إليه افتقار

غاب فالوحشة فيها لباس
و لباس الحزن فيهم شعار

Onun buradan gitmesiyle hüznün her tarafa yayıldı
Hüzün elbiseleri Amid halkının sembolü olmuştu

قد أمنا بعده كل خطب
فخطوب الدهر فينا جبار

Ondan sonra bütün felaketslere maruz kaldık
Zamanın darbeleri bizi de vuracaktır

أف للدنيا مقاما و دارا
غاية الإنسان فيها البوار

Bu dünyanın makamına da saltanatına da eyvahlar olsun
Bu dünyada insanın sonu helak olmaktır

و الأمانى فيها طوال
و مدى الأعمار فيها قصار

İnsanın bu hayattaki emelleri uzundur
Ancak insanın hayattaki günleri kısadır

هي دار لجهول فتيك
ما له في جنة الخلد دار

Bu dünya, nefislerinin heveslerine kapılan cahil insanların evidir
Bu dünya ebedi cennette yeri olmayan kişilerin meskenidir

E. Ömer b. el-Hızır b. İlalmiş b. İldüzmüş: Ömer b. İlalmiş H.574/M.1178 yılında Düneysir'de doğdu. Dini ve edebi tahsiline memleketinde bulunan hocalardan dersler alarak başladı. 11 yaşında iken Seyfuddin el-Maraşî'den fıkıh dersleri almaya başladı. 21 yaşında kadı Ebu Umran el-Maksini ile beraber hac farızasını eda etmek için Hicaz'a gitti. Medine ve Mekke'deki ilim halkalarına katıldı. 28 yaşında iken Erbil'e giderek İbn Taberzed' ten hadis ilimlerini aldı. Daha sonra memleketine dönerek babasının arkadaşı olan tabip Ebu Baha Sabit b. Ahmed el-Harrani'den tıp ilimlerini tahsil etmeye başladı. Ömer b. İlalmiş H.605/M.1208 yılında Bağdat'a giderek büyük tabip Ebu'l-Hayr el-Mesihi'nin eli altında tabip olarak çalıştı. Burada tıp ilmi ile meşgul olurken Bağdat'taki büyük alimlerden dini konularda dersler aldı. Ömer b. İlalmiş H.607/M.1210 yılında memleketine dönüp tabiplik ve müderrislik yapmaya başladı. Ömer b. İlalmiş H.640/M.1242 yılında vefat etti. İyi bir tabip ve şair olan İbn İlalmiş'in **Tarihu**

Duneysir isimli bir eseri de bulunmaktadır.¹ Aşağıdaki mukattası aşk şiirine örnektir.

أفدي الذين لهم في مهجتي دار
فهم بها الدهر سكان و حضار

Gönlümde taht kurmuş olanlara canım kurban olsun
Ben yaşadıkça onlar bu yerlerinde oturmuş olacaklardır

مذ فارقوا لم أزل مضنى الفواد بهم
و منطقي بهم نثر و أشعار

Ayrıldıkları günden bu yana gönlüm onlarla meşguldür
Şiirlerimi ve yazılarımı onlar için söyleyip duracağım

بي منهم قلق و القلب محترق
و الدمع منبثق في الخد مدرار

Gönlüm ateşler içinde iken onlar için endişelenmekteyim
Yanaklarımdaki gözyaşlarım sel gibi akmakta

و الجسم في سقم يحكي شبا قلم
و الروح في نغم من حيث ما ساروا

Vücudum kalemin bir ince çizgisine döndü
Nereye gittilerse ruhum onları takip etmektedir

فالعين تطلبهم و القلب يرقبهم
و البين يحجبهم و الدهر غدار

Gözlerim onları aramakta gönül onları beklemekte
Halbuki ayrılık onları uzaklaştırdı. Zaman ise haindir

ساروا علي عجل و القلب في وجل
و في سودائهم من مل نار

Hızlı bir şekilde yola koyulurlarken gönlüm ise endişeler içindedir
Onların melonkoli eden aşkından kim bıkar ki

لم أنس أنسي بهم أيام وصلهم

¹ es-Safedi, XXII, 458; İlalmiş, 10-13; Katib Çelebi, **Keşfu'z-Zunun**, Tah. Rifat Bilge, Beyrut 1990, I, 690; el-Hafız ez-Zehebi, **Tarihu'z-Zehebi**, Tah. Ömer Tedmuri, Beyrut 2002, 64. Tabaka, 437-439; İbnu'l-Mustavfi, **Tarihu Erbil**, Tah. Sami es-Saffar, Bağdat 1980, I, 234; İsmail Paşa el-Bağdadi, **Hediyetu'l-Arifin**, Tah. Rifat Bilge, İstanbul 1951, I, 758; ez-Zirikli, V, 45.

و هم علي الهجر أعوان و أنصار

Yanıma geldiklerinde bana vermiş oldukları huzuru unutmam

Halbuki onlar terk etmeyi ne kadar benimsemişlerdir

و نحن في صفو عيش لا يكدره

من الرقيب مقالات و أكتدار

Dedikoducuların sözleri ve dedikodularının bozgunculuğu

İçinde olduğumuz huzuru bozamıyordu

حتى رماني النوى منهم بما عجزت

عنه القوى و رثى لي الأهل و الجار

Hiçbir gücün engelleyemediği ayrılık günü hasıl olunca

Ailem ve komşular benim için ağıt söylemeye başladılar

F. Ahmed b. Cafer et-Tağlibi ed-Düneysiri: el-Kattan lakabıyla da tanınan Ahmed b. Cafer Düneysir’de doğdu. Abdurrahman b. İrbid’ten dil ve edebiyat, Ali Ebu’l-Hayr el-Harrani’den fıkıh ve matematik dersleri aldı. Ahmed b. Cafer eğitim hayatını tamamladıktan sonra Düneysir’de hocalık yapmaya başladı ve bir çok öğrenci yetiştirdi. Ahmet b. Cafer iyi bir edebiyatçı ve şair idi. Şiirlerinde daha çok aşk konularını işlemiştir.¹

يا خائني لما وثقت بوجه

و معذبي بجفائه و بصدده

Ben onun dostluğuna güvenirken

Benden yüz çevirmekle ve benden kaçmakla bana eziyet eden sevgilim

قلبي العميد سلبته يوم النوى

لما فصلت فجد علي برده

Ayrılık günü dayanağım olan kalbimi benden aldın

Kalbimi bana tekrar ver ve bir iyilik yap

و أعلم بأنني في الهوى ذو لوعة

قد بان صبري و الرقاد لفقدته

Bil ki ben aşktan dolayı acılar içindeyim

Onu kaybettiğim günden beri geceleri yatmaz oldum

يا عاذلا يلحي المحب فلو رأته

¹ İlmüş, 197-198.

عينك من أنا في هواه كعبده

Ey aşığı kınayan kişi

Ona köle gibi bağlandığımı bilsen ne diyeceksin

ظبي مميشيق القوام مهفهب
يزري علي غصن الاراك بقده

O, zarif ince belli bir ceylan yavrusudur

Zarif ince boyu ile misvak ağacının dalıyla alay ediyor

حسن الشمانل قد تفرد بالنهاي
بسي العقول بشامة في خده

Ahlakıyla güzel, aklıyla benzersiz birisidir

Yanağındaki beni ile bütün akılları esir aldı

رشأ يتيه لعلمه بي في الهوى
أني محب لست خائن عهده

İnce belli, ona olan tutkunluğumu, onu sevdiğimi
ve terk etmeyeceğimi bildiğinden dolayı nazlanıyor

فإذا مررت به لإخلس نظرة
أشفي بها قلبا رماه ببعده

Uzaklaşmasından dolayı hastalıklı kalbimi iyileştirecek
bir bakış atmak için ona yaklaştığımda

من سوء حظي منه يستر وجهه
الحسن الجميل بكمه و بزنده

Kötü şansından dolayı elbisesinin yeni ve kollarıyla

O güzel yüzünü saklar

لا لا أراه يريد يتلف مهجتي
يا للرجال بهزله و بجده

Benin gönlümü öldürmek istediğini sanmıyorum

Ey insanlar onun ciddiyetinden ve şakalarından beni koruyun

فأروح و الأحشاء فيها زفرة
تؤذي الجوارح و القوى من عنده

İçimdeki acılarla ben ondan uzaklaşırım

Bu acılarımı dindirecek ilaçlar ondadır

و أنا المطيع لأمره و هو الذي
إن رمت أمرا منه جاء بضده

Ben onun bütün isteklerine cevap verdim

O ise benim bir isteğime dahi cevap vermedi

و أنا المقيم علي العهود و إن جفا
و هو الخزون الماطلي في وعده

O benden yüz çevirse bile ben bütün vaatlerimde durdum

O ise bütün vaatlerine hainlik yaptı

G. Yahya b. el-Esed b. Hibban: Ebu'l-Mufazzal Yahya b. Esed, Sincar asıllı bir ailenin çocuğu olarak Meyyafarikin'de doğdu. Küçük yaşta iken eğitim almak için Düneysir'e geldi. Burada Ebu Saad b. Ğanayim en-Nahvi el-Hamevi'den kıraat dersleri aldı. Yine Düneysir'de Ebu'l-Hasan en-Nili'den tecvid dersleri aldı. Fıkıh, dilbilgisi ve tıp ilimlerinde uzman olan b. Habban aynı zamanda iyi bir şair ve edebiyatçı idi. Şiirlerinde aşk konularının yanında tasavvufi konuları da işlemiştir.¹ Aşağıdaki mukattası tasavvufi şiirine güzel bir örnektir.

وا خجلتي يوم الحسابي و قوله
ما كنت تصنع و الزمان موسع

Hesap gününde " Yeterince zamanın varken ne yaptın"

sorusu beni utandıracaktır

أولم نعمر ك الطويل و نستتر
الستر الجميل ألم يكن لك مرجع

Biz sana yeterince bir ömür vermedik mi?

Sana akıl verecek hiç kimseler olmadı mı?

أ ولم يكن لك في القرون من الأولى
عبر أ ما في ذكرهم ما يقنع

Geçmiş asırlardan hiç dersler almadın mı?

Yoksa o geçen kavimlerin zikrinde fayda görmedin mi?

أ ولم يكن لك أعين فترى بها
أ ولم يكن لك للمواعظ مسمع

¹ İlalmiş, 189-192; İbnü'ş-Şa'ar, IX, 368.

Senin gören gözlerin yok muydu?

Kulakların vaazları duymuyor muydu?

ما ذا أقول و لي ذنوب نكست
رأسي حياء فهو لا يترفع

Başımı aşağı düşüren günahlarım varken

Başımı yukarı kaldırarak ne cevap verebilirim

وا حسرتا لو كان يغني حسرة
و وا يلتنا لو أن ويلا ينفع

Ahlar bana fayda vermeyecektir

Yakarmalar fayda vermeyecektir

ضيعت أيامي لغير إفادة
ترجي قلبي بالهموم مروع

Günlerimi faydasız işlerle geçirdim

Gönlüm ise korkularla doludur

مالي سوى الظن الجميل وسيلة
فهو الجواد و جوده لا يمنع

Beni kurtaracak güzel ümitten başka bir şeyim yoktur

Kerim olan Allah'tır. Onun keremi çok yakındır

H. İmadu'd-Din ed-Duneysiri: İmadu'd-Din ed-Düneysiri adıyla bilinen Ebu Abdullah Muhammed b. Abbas b. Ahmed er-Rib'i ed-Duneysiri, H.605/M.1222 yılında Düneysir'de doğdu. İmadu'd-Din ilk eğitimini Düneysir şehrinin imamı ve hatibi olan babasından aldı. Genç yaşta Mısır'a giderek Ali b. Muhtar el-Amiri, Abdülaziz b. Baka b. Dinar ve İbnu'l-Mukayyir'den hadis dersleri aldı. Daha sonra Mısırlı ünlü şair ve edebiyatçı el-Baha Züheyr'in sohbetlerine katılarak edebiyat ve şiir alanında kendini yetiştirdi. Bunların yanı sıra Şafii fikhını okudu ve bu alanda uzman oldu. İmadu'd-Din, dini ve edebi ilimler yanında tıp bilimlerini de okudu. Tıp alanında o kadar uzmanlaştı ki çevresinde bu alanın otoritesi haline gelmişti. İmadu'd-Din, Mısır'daki uzun süren eğitim hayatından sonra memleketi Düneysir'e döndü ve burada hekimlik yapmaya başladı. İmadu'd-Din'nin hekimlik alanındaki şöhretini duyan Eyyubi sultanı Nasıru'd-Din onu Şam'a çağırdı. İlk önce Şam şehrinin kalesinde tabiplik yapmaya başladı. Daha sonraki yıllarda Şam şehrinin Büyük Bimaristan'nın baş tabibi oldu ve burada el-Medresetü'd-Düneysiriyye isminde bir tıp medresesi açtı. Döneminin en meşhur tabiplerinden olan İmedu'd-Din'nin tıp alanında **el-Makaletu'l-Murşide Fi**

Dercî'l-Edviyeti'l-Mufrede, Urcezetun Fit'tiryakil'l-faruk ve Mukaddimetu'l-Marife Li Hîpokrat isimli üç önemli eseri bulunmaktadır. Hekimliğinin ve din alimliğinin yanında iyi bir şair olan İmadu'd-Din'in hacimli bir şiir külliyyatı da vardır.¹

عشقت بدرا مليحا
عليه في الحسن هاله

Tatlı güzelliğin tacıyla taçlandırılmış
Ay yüzlü bir güzeli sevdim

مثل الغزال و لكن
تغار منه الغزاله

Sevgilim bir ceylan gibidir
Ancak ceylanlar bile onu kıskanır

فقلت أنت حبيبي
و مالكي لا محاله

Ona dedim ki; sevgilim sensin sultanım da sensin
Bu konuda hiçbir şüphen olmasın

جسمي يذوب
و جفني دموعه هطاله

Senin aşkından dolayı erimekteyim
Gözlerimden akan yaşlar yağmur gibidir

بعثت من نار وجدي
مني إليه رساله

İçimde yanan aşk ateşinden
Ona bir mektup gönderdim

ولي عليك شهود
معروفة بالعداله

Sana olan aşkımın samimiyetini

¹ es-Safedi, III, 200; İbn Ebi Usaybia, *Uyunu'l-Enba*, Tah. Nezzar Rıza Beyrut 1974, II, 276; İbnu'l- İmad, V, 397; es-Se'alibi Ebu Mansur, *Yetmetu'd-Dehr*, Kahire 1336, I, 253; Bakır Emin el-Verd, *Mu'cemu Uleme'l-Arab*, Beyrut 1986, I, 114; Abdu'l-Kadir en-Nuaymi, *ed-Deris Fi Tarihi'l-Mederis*, Tah. Cafer el-Hasani, II, 133-134; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Tah. Ali Şiri, Beyrut 1988, XIII, 365; ez-Zirikli, VI, 183.

gösteren delillerim de vardır

ناظر فاطر و طرف كحيل
و جبين كحيل و دمع أساله

Çarpıcı bakışlı sürmeli kirpikli

Sakin ve parlak alınlı ağlamalı gözlü

قد تذللت إذ تدلل حتى
صرت أهوى تذلي و دلالة

O nazlanırken ben onun karşısında ezik durmaktayım

Ben eziliyor halde iken bile onun nazlanmasından hoşlanır oldum

و طلبت الوصال منه فنادى
مت بداء الهواء على كل حاله

Ondan vuslatı her talep ettiğimde

Bana “aşkın derdiyle öl” diyordu

قمر تخجل البدور لديه
و غزال تغار منه الغزاله

O, karşısında dolunayların mahcup olduğu bir aydır

O, Ceylanların kıskandığı bir ceylandır

رثأ في الجمال نبئ فينا
ثم أوحى إلى القلوب رساله

Bu ceylan yavrusu, güzelliğin resulü olarak gönderilmiş

Ve güzelliğin mesajını kalplere iletmiştir

أهيف بالجفون أسهر جفني
كيف صبري و قد رأيت جماله

İnce beliyle gözlerinin güzelliğiyle beni geceleri uykusuz bıraktı

Onun güzelliğini gördükten sonra onun ayrılığına nasıl sabredebilirim

قد أمال القلوب قسرا لديه
و إذا ماس فالتسليم أماله

Kalpleri zorla kendisine bağladı

Salına salına yürüdüğü zaman rüzgâr onu sallandırır

لامني عاذلي و تعدى

Beni kınayan kişi, kınamalarında aşırı gitti

Hâlbuki ben onun kınamalarına hiç aldırış etmedim

Sonuç

Düneysir (Koçhisar-Kızıltepe) şehri, Orta çağlarda el-Cezire bölgesinin önemli bir kültür merkezi idi. el-Cezire bölgesi İslami fetihten önce Arami, Süryani, Keldani ve Sabii gibi Sami edebiyatlarının doğduğu ve geliştiği önemli sahalardan biri olmuştur. İslami fetihten önce başlayan ve İslami fetihle beraber yoğunlaşan Arap kabilelerinin bu bölgeye göç etmesiyle beraber Arap edebiyatı da burada varlık göstermeye başlamıştır. Emeviler döneminden itibaren Arapça bölgenin yazı ve edebiyat dili haline gelmişti. Emeviler döneminde Arap edebiyatı ve şiiri en çok bu bölgede hareketlilik kazanmıştı. Emevi döneminin en ünlü şairleri bu bölgeden çıkmıştı. Abbasiler döneminde bölgede daha da gelişen Arap kültür ve edebiyat çevresi Hicri IV./Miladi XI. yüzyılda kurulan Hamdaniler devleti zamanında zirve noktasına ulaşmıştır.

Düneysir ve çevresi Miladi XI. yüzyıldan itibaren Selçuklu hakimiyetine girmeye başlamıştı. Düneysir H. 497/M. 1103 yılından itibaren bölgedeki Türkmen ailelerin en büyüklerinden biri olan Artukluların eline geçti. Yaklaşık üç asır devam eden Artuklu devleti hakimiyetindeki Düneysir şehri tarihinin en parlak dönemini yaşamıştır. Artuklular döneminde Düneysir şehri gerek iktisadi gerekse kültürel yönden büyük bir gelişme içinde olmuştur. Artuklu idarecileri Düneysir’de birçok cami medrese, ribat ve hangah kurarak buradaki ilmi ve edebi muhitin gelişmesine önayak olmuşlardır. Bunun neticesinde Artuklu idaresindeki Düneysir şehri, şair ve edebiyatçıların karargahı haline gelmişti. Artuklular zamanında Arapça yazı ve edebiyat dili olmaya devam ettiğinden Artuklu şair ve edebiyatçılar eserlerini Arapça yazmaya devam etmişlerdir. Artuklular döneminde Düneysir’de yetişen önemli şairlerin başında Çoban ed-Düneysiri, Hamdu b. Humeyyid ed-Düneysiri, Abdurrahman b. Salih es-Sa’lebi ed-Düneysiri, Ömer b. İbrahim b. Ruham ed-Düneysiri, Ömer b. el-Hızır b. İlalmiş ed-Düneysiri, Ahmed b. Cafer et-Tağlibi ed-Düneysiri, Yahya b. el-Esed b. Hibban ve İmadu’d-Din ed-Düneysiri’yi sayabiliriz.